

Ks. JÓZEF STALA
Kraków – Tarnów, UPJPII

RODZINA WSPÓLNOTĄ I MIEJSCEM WZRASTANIA W WIERZE PRZEZ LITURGIĘ DOMOWEGO KOŚCIOŁA

Problematyka związana z rodziną jako wspólnotą ma szczególne miejsce w życiu i działalności społeczeństwa i Kościoła. Tempo zmian współczesności i szeroka laicyzacja społeczeństw wymykających się spod oddziaływania Kościoła ukazują coraz dobitniej potrzebę powrotu do przypomnienia roli rodziny jako wspólnoty wzajemnie uświęcających się osób¹. Dlatego wydaje się słusznym podjęcie w niniejszym artykule zagadnienia rodziny jako wspólnoty, która jest szczególnym miejscem wznoszenia w wierze wszystkich jej członków, zwłaszcza poprzez celebry liturgii domowego Kościoła. Najpierw zostanie ukazana rodzina jako wspólnota, która jest skutecznym narzędziem humanizacji współczesnych społeczeństw, a następnie zostaną wskazane występujące dzisiaj w sprawowaniu liturgii domowej trudności i wyzwania. Z kolei zostaną zaprezentowane i omówione wybrane aspekty realizacji liturgii domowej. Zostanie to uczynione poprzez wskazanie rodziny jako właściwej i wspólnoty i miejsca świętowania, wspólnego przeżywania świętowania niedzieli przez członków rodziny, praktykę życia modlitewnego rodziny, a także kalendarza rodzinnych świąt i uroczystości przeżywanych przez członków rodziny.

1. Rodzina jako wspólnota skutecznym narzędziem humanizacji społeczeństw

W rodzinie dokonuje się równocześnie funkcja obrony wartości osobowych, tak istotnych dla życia społecznego, oraz realizuje się funkcja dawania świadectwa tym wartościom. Etos rodziny przeciwstawia się antykulturze o tendencjach antypersonalistycznych, absolutyzujących głównie wartości utylitarne, afirmujących zwłaszcza materialną stronę życia, deprecjonujących indywidualizm człowieka.

¹ Por. B. HARWAS-NAPIERAŁA (red.), *Rodzina jako wartość w rozwoju człowieka*, Poznań 2009; B. MUCHACKA (red.), *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, Kraków 2008; J. ŻUKOWICZ (red.), *Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 1990; A. ŁADYŻYŃSKI (red.), *Rodzina we współczesności*, Wrocław 2009; M. DUDA (red.), *Rodzina wobec zagrożeń*, Kraków 2008; A. SIERADZKI (opr.), *Stworzeni do miłości. Jana Pawła II rozmowy z młodymi*, Łomianki 1991; J. KUPNY, M. ŁUCZAK (red.), *Testament społeczny Jana Pawła II*, Katowice 2006.

Przejawami tych zagrożeń są m.in. aborcja, eutanazja, mentalność bezdzietności, które są przyczyną schorzeń kultury. Znajdują się one u samych jej początków, bo w strukturze rodziny, a grożą zerwaniem podstawowych więzi utrzymujących tę strukturę, szczególnie przez błędne pojmowanie i przeżywanie ludzkiej wolności. Zrozumienie istoty wartości personalnych, zapewnienie każdej ludzkiej osobie należnego jej szacunku, nie mogą być nigdy rozumiane jako wartości tradycyjne czy anachroniczne².

Rodzina chrześcijańska pozostaje wspólnotą będącą szansą i nadzieją dla ludzkiej kultury, najskuteczniejszym narzędziem humanizacji społeczeństw. Wciąż posiada jeszcze i wyzwala z siebie potężne energie, które są zdolne pokonać te antywartości. Dlatego Jan Paweł II mówił wyraźnie o powinności każdej władzy popierania i obrony etosu rodziny, a także o tym, by rodziny coraz lepiej uświadamiały sobie własną rolę współtwórców polityki rodzinnej oraz odpowiedzialnych podmiotów przemiany społeczeństwa³.

Rodzina posiada bowiem swoje korzenie w planie samego Boga, który związał z nią specjalne powołanie, a zarazem obdarzył ją do jego realizacji wyjątkowymi możliwościami. Rodzina jako komunia osób pozostaje więc niezastąpionym miejscem dla genealogii i pełnego rozwoju każdej ludzkiej osoby. Tę komunie stanowi dopełnienie wymiaru charyzmatu i prawdy antropologicznej rodziny. To posłannictwo zawarte w charyzmacie rodziny odsłania zarazem najpełniej jej istotę. Istotę wspólnoty osób opartych na więziach miłości, w której i poprzez którą realizowane jest spotkanie z Bogiem w liturgii domowego Kościoła⁴.

2. Współczesne trudności i wyzwania w sprawowaniu liturgii domowej

Chrześcijańska rodzina staje się Kościołem domowym przez to wszystko, co jednoczy ją jako wspólnotę osób, a przede wszystkim przez liturgię domowego Koś-

² Por. A. W. JANKE (red.), *Wychowanie rodzinne w teorii i praktyce. Rozwój pedagogicznej orientacji famiologicznej*, Toruń 2008; A. F. DZIUBA, *Rodzina w dialogu z Bogiem w nauczaniu Ojca Świętego Jana Pawła II. Zarys problematyki*, Warszawa 2006; Z. TYSZKA, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003; S. GATT, H. LOMBAERTS, E. OSEWSKA, A. SCERRI, *Catholic Education. European and Maltese Perspectives. Church School's response to future challenges*, Floriana 2004; E. OSEWSKA, J. STALA, *W kierunku katechetyzacji rodzinnej*, Kielce 2003; E. OSEWSKA, *Edukacja religijna w szkole katolickiej w Anglii i Walii w świetle „Living and Sharing Our Faith. A National Project of Catechesis and Religious Education”*, Tarnów 2008; E. OSEWSKA, J. STALA, *Catholic School. Polish perspective*, „Rivista lasalliana” (2008), nr 2, s. 241–246; H. LOMBAERTS, E. OSEWSKA, *Family and Family Catechesis. A Matter of Diversification*, „Acta Paedagogica Vilenensia” (2008), t. XX, s. 225–243.

³ Por. FC 44; S. CHROBAK, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999; W. CZAMARA, *Przemiana religijno-moralna człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*, Poznań 1997; J. CZARNY, *Jana Pawła II wizja cywilizacji miłości*, Wrocław 1994.

⁴ Por. K. GRYZ (red.), *Człowiek drogą Kościoła. Moralne aspekty nauczania Jana Pawła II*, Kraków 2004; L. DYCZEWSKI (red.), *Człowiek w społeczności. Refleksje nad społecznym nauczaniem Jana Pawła II*, Niepokalanów 1988.

ciola. Realizowanie przez rodzinę zadań, które wiążą się z byciem miejscem specjalnej liturgii, przejawiającej się przede wszystkim we wspólnotowej modlitwie, jest chyba jednak bardziej powszechną niż sama świadomość tego faktu. Tymczasem rodzina realizująca się przez siebie właściwą liturgią rodzinną, włączoną w życie liturgiczne całego Kościoła, jest dziś jednym z najistotniejszych znaków nadziei dla świata⁵. Kościół wiążąc tę wielką nadzieję z rodziną, zauważa równocześnie, że współczesna rodzina przeżywa poważny kryzys również na tej płaszczyźnie. Trudno nie zauważyć, że w wielu rodzinach liturgia domowa niemal nie istnieje albo istnieje tylko załączkowo. Wiele elementów współczesnego życia składa się dziś na poważne zawężenie i zubożenie bogactwa i wymowy rytuału rodzinnego⁶. Wiele dawnych treści ustępuje choćby przed beztroską towarzyską zabawą, ograniczającą się coraz częściej do swobodnej rozmowy przy suto zastawionym stole, o ile zresztą tej rozmowy nie wypiera całkowicie telewizor⁷. Właśnie dom rodzinny winien być rzeczywistym sanktuarium Kościoła, miejscem, w którym żyje się wiarą, oddaje cześć Bogu i uczy, co to znaczy miłować Boga. Bardzo różne mogą być przejawy tej liturgii domowej. Będzie to już sam religijny wystrój domu, posiadanie religijnych książek, szczególnie Pisma Świętego i modlitewnika, jak również różańca i medalika⁸.

Współpracując z Bogiem Stwórcą i Odkupicielem, rodzice winni wychowywać swoje dzieci na uczniów Chrystusa, a tym samym budować Kościół. Jeśli ich dom rodzinny ma być małym Kościołem, zadaniem rodziców jest sprawowanie liturgii domowej⁹. Liturgia domowa posiada swój specyficzny, charakterystyczny tylko

⁵ Por. E. OSEWSKA, *Ograniczenia i możliwości katechezy w rodzinie*, „Seminare” (1995), s. 81–97; TAŻ, *Rodzina — Kościołem domowym*, „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne” (1996), nr 4, s. 63–80; TAŻ, *Praktyka katechezy rodzinnej na świecie*, „Seminare” (1999), s. 219–231; TAŻ, *Katecheza w rodzinie — prawda i złudzenia*, w: S. DZIEKOŃSKI (red.), *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, Olecko 2000, s. 41–62.

⁶ Por. A.L. SZAFRĄŃSKI, *Teologia rytuału rodzinnego*, w: W. PIWOWARSKI, W. ZDANIEWICZ (red.), *Rytuał religijny w rodzinie*, Warszawa – Poznań 1988, s. 15–16.

⁷ Por. K. BAZYDŁO-STODOLNA, *Edukacja medialna w rodzinie. Dziecko w średnim wieku szkolnym a telewizja*, w: JANKE (red.), *dz. cyt.*, s. 177–184; J. IZDEBSKA, *Media elektroniczne we współczesnej rodzinie. Wartości, zagrożenia, potrzeba rodzinnej edukacji medialnej*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 301–310; J. ANDRZEJEWSKA, *Rola edukacji w budowaniu świadomości konsumenckiej dzieci*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 311–321; E. KONEFAŁ-RACIŃSKA, *Dzieci i młodzież jako „decydenci” i „eksperci” w sprawach rodzinnych zakupów, czyli jakie wzorce zachowań dzieci i młodzieży sugerują reklamy telewizyjne?*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 349–358; G. RUDKOWSKA, *Media a wychowanie w rodzinie dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 359–368; Z. ZACŁONA, *Oddziaływanie reklam na dzieci w młodszy wieku szkolnym*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 369–377; D. RUSZKIEWICZ, *Reklama telewizyjna w życiu dziecka w młodszy wieku szkolnym*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 379–388; I. BUTMANOWICZ-DĘBICKA, *Wychowani przez media*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, Kraków 2008, s. 389–399.

⁸ Por. E. WERON, *Teologia życia wewnętrznego ludzi świeckich*, Poznań – Warszawa 1980, s. 119.

⁹ Por. F. PORĘBA, *Wychowanie religijne w rodzinie*, w: F. ADAMSKI (red.), *Miłość, małżeństwo, rodzina*, Kraków 1978, s. 418–422.

dla liturgii rodzinnej, świat symboli i znaków¹⁰. Znakomitym miejscem tworzenia domowego Kościoła są przede wszystkim różnego rodzaju uroczystości rodzinne, zwłaszcza związane z życiem sakramentalnym. Praktyka ich świętowania w rodzinie wykazuje jednak dużo zaniedbań wywołanych z jednej strony laicyzacją, a z drugiej strony niewiedzą i brakiem odpowiednich wzorów. Poważnym problemem jest długoletnie przeciwstawianie w Polsce za czasów komunizmu obrzędowości religijnej obrzędowości świecką, której zadaniem miało być powolne zastąpienie tej pierwszej. Obrzędowość świecka miała na celu nie tyle podkreślenie autonomii wartości rzeczy doczesnych, uznawanej również przez Kościół, ile służyła ściśle określonym celom ideologicznym, a więc programowej ateizacji. Lansowanie obrzędowości świeckiej miało wprowadzić pewną konkurencyjność w obrzędach, a świadczyło o tym już samo podobieństwo między obrzędami świeckimi a odpowiednimi obrzędami religijnymi, przez co pokazywano człowiekowi, że to samo, co przeżywał do tej pory w Kościele, może przeżyć w instytucji świeckiej. Były to przede wszystkim obrzędy małżeńskie w USC, jak również mniej popularne uroczyste nadawanie imienia dziecku, które otaczano atmosferą podniosłości, zmierzając do wywołania przeżyć przynajmniej zbliżonych do religijnych. Główna różnica leżała tu właściwie w opuszczeniu pierwiastka religijnego, czyli w braku odniesienia do Pana Boga.

Inną poważną przeszkodą w religijnym przeżywaniu uroczystości rodzinnych, ale oczywiście nie tylko, stał się również sam obecny styl życia, mocno osłabiający poczucie wartości kontaktów osobowych. Nowe osiągnięcia techniki wytworzyły pogoń za zaspokajaniem coraz to nowych potrzeb, a możliwość zdobycia nowoczesnego sprzętu stała się treścią codziennych oraz świątecznych rozmów i spotkań. To konsumpcyjne nastawienie do życia i względna samowystarczalność zamknęły poszczególne osoby i rodziny w obrębie własnych domów. W świecie ludzkich uczuć, doznań, przeżyć, uczestniczą one za pomocą środków masowego przekazu, a oglądanie telewizji czy słuchanie radia staje się namiastką spotkania¹¹.

3. Wybrane aspekty realizacji liturgii domowej

Tymczasem świętowanie jest przecież wyrazem akceptacji ludzi, życia, świata i tego wszystkiego, czym człowiek został obdarowany. Każdą uroczystość znamio-

¹⁰ Por. S. DZIEKOŃSKI, *Rodzina chrześcijańska w katechezie ewangelizacyjnej*, w: S. DZIEKOŃSKI (red.), *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, Warszawa 2002, s. 60.

¹¹ Por. I. CZAJA-CHUDYBA, *Rodzina przestrzenią wspierania lub ograniczania twórczej i krytycznej postawy dziecka*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 285–298; A. RYK, *Współczesna rodzina wobec wybranych problemów ponowoczesności*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 33–40; S. BARAN, *Dowartościowanie ojcostwa istotnym czynnikiem wsparcia dziecka i rodziny*, w: U. GRUCA-MIAŚNIK (red.), *Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania*, Rzeszów 2007, s. 94–107.

nuje radość, która tkwi w człowieku i pragnie być jakoś wyrażona¹². Dlatego zostaną wskazane wybrane aspekty i przykłady realizacji liturgii w Kościele domowym. Najpierw zostanie zaprezentowana rodzina jako odpowiednia wspólnota i miejsce świętowania, z kolei kalendarz świąt i uroczystości rodzinnych, a następnie jakże istotne dla życia rodziny wspólne świętowanie dnia Pańskiego i życie modlitewne rodziny.

3.1. Rodzina — właściwa wspólnota i miejsce świętowania

Rodzina jest miejscem, które doskonale nadaje się do świętowania. Trudno bowiem właściwie świętować w pojedynkę. Radość i wdzięczność domagają się wspólnoty¹³. Jej szczególnym wyrazem jest ucza. Stół jednoczy i ułatwia kontakt osobowy między ludźmi, a rozmowa nacechowana miłością i życzliwością stanowi nieodzowny element spotkania¹⁴. Dobremu porozumieniu i prawdziwemu „spotkaniu” sprzyja odpowiedni nastrój, a nawet odpowiedni strój uczestniczących w uroczystości¹⁵. Rodzinne świętowanie, zwłaszcza przy okazji sakramentów świętych przyjmowanych przez członków rodziny, powinno równocześnie unikać wszystkiego, co wypacza jego charakter. Jednym z takich niebezpieczeństw jest nadmierne koncentrowanie się na zewnętrznym przygotowaniu uroczystości, np. przywiązywaniu zbyt dużej wagi do stroju pierwszokomunijnego dziecka, kosztownych prezentów, czy wystawnych przyjęć. Poważnym zagrożeniem spotkań rodzinnych jest też nadmierne spożywanie alkoholu. Rodzinne sprzeczki przy tej okazji burzą radość, właściwą takim spotkaniom¹⁶

¹² Por. J. STALA, *Charakter liturgii Kościoła domowego. Aspekty pedagogiczno-katechetyczne w świetle polskich programów i materiałów katechetycznych do szkół ponadgimnazjalnych po Soborze Watykańskim II*, „Liturgia Sacra” 13 (2007), nr 1, s. 119–126.

¹³ Por. D. BARAN, *Szkoła dla rodziców — trwająca całe życie nauka dialogu z dziećmi*, w: GRUCA-MIAŚNIK (red.), *dz. cyt.*, s. 202–213; B. CZEREDRECKA, *Rodzina jako środowisko życia i wychowania*, w: GRUCA-MIAŚNIK (red.), *dz. cyt.*, s. 11–17; U. GRUCA-MIAŚNIK, *Rola rodziny w rozwoju i wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży*, w: TAŻ (red.), *dz. cyt.*, s. 34–46.

¹⁴ Por. B. DYMARA, *Stół rodzinny jako miejsce kulturowej wspólnoty*, w: W. KORZENIOWSKA, A. MURZYN, H. LUKASOVA-KANTORKOVA (red.), *Rodzina dla Europy czy Europa dla rodziny?*, Kraków 2006, s. 119–139.

¹⁵ Por. J. STALA, *Die erzieherischen Umfelder und Ihre Rolle im Rahmen der Erziehungsaufgaben*, RTSO 27 (2007), s. 375–383; TENŽE, *Die Familie als Erziehungsgemeinschaft in der Perspektive des Familienkatechumenats*, VoxP 27 (2007), t. L–LI, s. 487–496.

¹⁶ Por. J. MATEJEK, O. WYŻGA, *Wybrane problemy patologii społecznych zagrożeniem funkcjonowania współczesnej rodziny*, w: DUDA (red.), *dz. cyt.*, s. 107–114; J. UCHYŁA-ZROSKI, *Patologia życia rodzinnego i jej wpływ na wychowanie artystyczne dziecka*, w: W. KORZENIOWSKA, A. MURZYN, U. SZUŚCIK, *Rodzina — w świetle zagrożeń realizacji dotychczasowych funkcji. Szkice monograficzne*, Katowice 2007, s. 55–67; R. SZCZEPANIK, *Wychowanie i opieka nad dzieckiem w rodzinie matki nadużywającej alkoholu*, w: DUDA (red.), *dz. cyt.*, s. 65–79; S. CUDAK, *Konflikty rodzinne a trudności wychowawcze dzieci i młodzieży*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 197–206; M. BIAŁAS, *Rola rodziny w wychowaniu dzieci — sprawców przestępstw seksualnych*, w: DUDA (red.), *dz. cyt.*, s. 81–88; W. WALC, *Wychowanie czy psychiczna przemoc?*, w: DUDA (red.), *dz. cyt.*, s. 89–98; M. STYCZYŃSKA, *Wpływ nieobecności ojca*

W świętowaniu rodzinnym pozytywną rolę mogą też odegrać roztropnie wykorzystane środki masowego przekazu. Umiejętnie wykorzystane środki techniczne pomogą w wytworzeniu dobrej atmosfery spotkania. Pismo Święte daje nam przykład właściwego świętowania, przedstawiając opowiadanie o weselu w Kanie Galilejskiej, a więc uroczystości rodzinnej, w której uczestniczył Chrystus wraz ze swoją Matką, dzieląc radość zaślubin młodej pary i całej jej rodziny. Życie religijne powinno wkroczyć także w nasze osobiste sprawy, przypominając te, które wpływają na jego rozwój.

3.2. Rodzinne świętowanie niedzieli

Rodzina staje się jednak najpełniejszym sanktuarium domowym przede wszystkim przez odpowiednie przeżycie niedzieli, gdyż wtedy jej kult włącza się w kult liturgiczny całego Kościoła, doznając szczególnego wzbogacenia. Niedziela, jak wszystkie dni świąteczne, jest dniem niezwykle ważnym dla chrześcijańskiej rodziny. Najskuteczniejszą pomocą dla jej funkcjonowania w kategoriach domowego Kościoła jest rodzinne spotkanie w domu Bożym podczas niedzielnej ofiary Mszy św. Centrum naszego spotkania z Bogiem stanowić powinna Eucharystia, największy skarb Kościoła. Dla chrześcijanina Komunia św. staje się sprawą życia i śmierci. Dostęp do ołtarza i prawo przyjęcia Komunii św., dla człowieka, któremu zależy na życiu wiecznym, staje się sprawą tak ważną, że gotów jest zrezygnować ze wszystkiego, byle tylko tego prawa nie stracić. Ta prawda sprawia, że uczestnictwo w niedzielnej Mszy św. staje się znakiem i wykładnikiem postawy chrześcijańskiej rodziny. Msza św. jest jednak równocześnie dla wszystkich tworzących wspólnotę domowego Kościoła wspólną lekcją miłości, i to miłości ofiarnej¹⁷

3.3. Życie modlitewne rodziny

Oczywiście podstawowym elementem liturgii domowego Kościoła jest głębokie życie modlitewne, które może wyrażać się w bardzo różnorodny, charakterystyczny dla życia rodziny, sposób. Modlitwa wszystkich tworzących wspólnotę rodzinną, której najpełniejszym wyrazem jest liturgia domowego Kościoła, zajmuje ważne miejsce wśród zagadnień dotyczących małżeństwa i rodziny. Jest rzeczą niezwykle ważną, aby dzieci widziały modlących się rodziców, natomiast rodzice

na rozwój i zachowanie dziecka w wieku przedszkolnym, w: DUDA (red.), *dz. cyt.*, s. 99–106; M. SENDYK, *Więź emocjonalna z rodzicami w percepcji młodzieży*, w: JANKE (red.), *dz. cyt.*, s. 156–162.

¹⁷ Por. E. OSEWSKA, *Formacja eklezjalno-liturgiczna dziecka w wieku przedszkolnym w rodzinie*, w: R. CZEKALSKI (red.), *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, Płock 2006, s. 257–271; J. STALA (red.), *Katecheza o małżeństwie i rodzinie w Polsce po Soborze Watykańskim II. Próba oceny*, Tarnów 2004; TENŻE (red.), *Dzisiejsze aspiracje katechezy rodzinnej. Problemy i wyzwania*, Kielce 2005; J. STALA, E. OSEWSKA (red.), *Rodzina. Bezcenny dar i zadanie*, Radom 2006; J. STALA, E. OSEWSKA (red.), *W poszukiwaniu katechezy rodziców. Studium teoretyczno-empiryczne*, Tarnów 2007; J. STALA, *Familienkateche in Polen um die Jahrhundertwende. Probleme und Herausforderungen*, Tarnów 2008.

widzieli ich zachowanie się przy pacierzu, słyszeli ich słowa modlitwy i mogli nauczyć, jak należy się modlić. W ten sposób rodzina staje się równocześnie szkołą modlitwy. Każda rodzina powinna zresztą wypracować własny styl modlitwy, w którym nie będzie chodziło o schemat, ale o żywy kontakt z Bogiem¹⁸.

Najlepiej jest oczywiście zawsze wtedy, kiedy rodzina odmawia wspólnie wieczorną i poranną modlitwę. Wówczas staje się w pełni sanktuarium domowym. Poprzez taką wspólnotową modlitwę nie tylko Bóg jest czczony społecznie, ale i rodzina staje się głębszą wspólnotą życia i miłości¹⁹. Decydujące znaczenie mają tu do spełnienia rodzice – kapłani domowego ogniska. Modlitwa stanowi istotną część życia chrześcijańskiej rodziny, stanowi niejako jej centrum, gdyż jest najważniejszym wyrazem prawdy o człowieku, warunkiem jego autentycznej wolności. Modlitwa nie jest tylko ucieczką od codziennych obowiązków, lecz stanowi dla rodziny chrześcijańskiej jeszcze większą zachętę do podejmowania i wypełniania wszystkich swoich odpowiedzialnych zadań²⁰. W tym sensie skuteczny udział w życiu i misji Kościoła w świecie jest proporcjonalny do intensywności modlitwy, w której rodzina chrześcijańska jednoczy się z Chrystusem Panem²¹. Dlatego katolicka rodzina winna rozpoczynać i kończyć dzień modlitwą, którą odmawiają wszyscy członkowie rodziny, choć jest rzeczą jasną, że inaczej wygląda pacierz małego dziecka, a inaczej człowieka dorosłego. Nie należy nigdy odkładać modlitwy wieczornej z małymi dziećmi na ostatnią chwilę przed snem, gdy dzieci są już senne i zmęczone. Można więc tę modlitwę odmówić choćby zaraz po kolacji. Dzieci młodsze powinny mówić wieczorną modlitwę głośno pod opieką rodziców, natomiast dzieciom starszym i młodzieży można pozwolić na ciche odmówienie modlitwy. Realizowanie tych i innych wskazówek jest szczególnie ważne w sytuacji poważnego kryzysu modlitwy we współczesnym świecie. Rodzina spełniająca liturgię domowego Kościoła jest w stanie przypomnieć współczesnemu człowiekowi o potrzebie łączności z *sacrum* poprzez modlitwę w całym jej bogactwie²².

¹⁸ Modlitwa jest rzeczywistością tak bogatą, że zdefiniowanie jej jest prawie niemożliwe. W zakresie najszerszym oznacza ona przecież odniesienie intencjonalne wszelkiej czynności i całej osoby do samego Boga. Jest ona spotkaniem z Bogiem, odpowiedzią rozumnego stworzenia na dar istnienia. Powyższe sformułowania wyraźnie wskazują, że modlitwa jest podstawową formą spotkania człowieka wierzącego z Bogiem. Jej sposób i treść powinny wiązać się z aktualnie przeżywanymi wydarzeniami w rodzinie. Por. S. GRABSKA, *Modlitwa*, w: Z. PAWLAK (red.), *Katolicyzm A-Z*, Łódź 1989, s. 277; S. KULPACZYŃSKI, *Katechetyczna dydaktyka modlitwy*, Lublin 1989, s. 57.

¹⁹ Modlitwa odmawiana wspólnie z rodzicami przekonuje naocznie dzieci, że sprawy religijne obchodzą wszystkich, także dorosłych, że są im czymś droгим.

²⁰ Por. FC 62.

²¹ Por. DA 4.

²² Por. E. OSEWSKA, *Wychowanie modlitewne dzieci w wieku przedszkolnym*, w: E. OSEWSKA, J. STALA (red.), *Wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym*, Tarnów 2005, s. 249-274; E. OSEWSKA, *Le pèlerinage à Czestochowa. Lieu d'éducation dans la foi*, w: *Religiosité populaire et catéchèse*, „Lumen Vitae Revue” (2007), nr 3, s. 247-265; E. OSEWSKA, *Pierwsze doświadczenia podstawą wychowania religijnego w rodzinie*, w: J. DOŁĘGA, J. CZARTOSZEWSKI (red.), *Edukacja ekologiczna w rodzinie*, Olec-

3.4. Kalendarz rodzinnych świąt i uroczystości

Dobrze jest więc prowadzić kalendarz rodzinny, w którym znajdzie się dzień poznania się małżonków, ich ślubu, dni narodzin dzieci, chrzty, I Komunia św., bierzmowanie, święta patronów dzieci, najbliższej rodziny, przyjaciół domu, daty śmierci naszych bliskich. Wiele okazji do urzeczywistniania liturgii rodzinnej przynosi też sam rok liturgiczny. Inaczej niż w każdą niedzielę przeżywa się przecież Wielkanoc, Zesłanie Ducha Świętego czy Boże Narodzenie. Zwłaszcza w środowisku wiejskim istnieje wiele zwyczajów, które mają charakter kultyczny. Pielęgnowane od lat zwyczaje wnoszą w świętowanie domowe ogromne bogactwo treści. Przykładem może być obchód św. Mikołaja, z którym wiąże się zwyczaj robienia niespodzianek — składanie bliskim i znajomym upominków. Zwyczaj ten przypomina chrześcijanom zawsze aktualną prawdę o wrażliwości na potrzeby ludzi oczekujących naszej pomocy. Obecność Kościoła w rodzinie zaznacza się także poprzez przyjmowanie duszpasterza podczas jego odwiedzin duszpasterskich. Należy jeszcze wymienić: roraty, zbieranie dobrych uczynków do żłóbka Bożego Dzieciątka, wigilia, pasterka, kolędy; 2 lutego: poświęcenie gromnicy; w okresie Wielkiego Postu: *Gorzkie żale*, pobożne przeżycie Wielkiego Tygodnia, odwiedzenie Grobu Pana Jezusa i adoracja przy grobie, poświęcenie pokarmów, religijne przeżycie Wielkanocy. Następnie udział w nabożeństwach majowych, październikowych, świętowanie odpustu parafialnego, czy też pielgrzymka do któregoś z pobliskich sanktuariów.

Liturgii domowego Kościoła nie mogą być również obojętne chwile trudne zwłaszcza dla starszych czy też chorych członków rodziny. W takim przypadku wspólnota domowego Kościoła powinna zjednoczyć się na wspólnej modlitwie w intencji chorego, a w razie poważnej choroby, a tym bardziej niebezpieczeństwa śmierci, zaprosić niezwłocznie do swego domu Chrystusa, Boskiego Lekarza obecnego w Eucharystii i sakramencie chorych²³ Wiele okazji do urzeczywistniania liturgii rodzinnej przynosi rok liturgiczny. Katolicka rodzina pielęgnuje zwyczaje i tradycje religijne związane z poszczególnymi okresami roku liturgicznego. Ważne miejsce w życiu wspólnoty domowego Kościoła zajmuje też sakrament pokuty i pojednania, a więc spowiedź świąteczna, zwłaszcza wielkanocna, jak również pierwszopiątkowa²⁴

ko 2000, s. 41–62; E. OSEWSKA, *Współczesna młodzież*, w: J. STALA (red.), *Dzisiejsza młodzież*, Tamów 2001, s. 173–186; E. OSEWSKA, *Pierwsze rozmowy o Bogu w rodzinie*, w: J. DOŁĘGA, J. CZARTOSZEWSKI (red.), *Troska o człowieka w rodzinie i szkole*, Olecko 2001, s. 57–66; E. OSEWSKA, *Wychowanie modlitewne w rodzinie*, w: S. DZIEKOŃSKI (red.), *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii i szkole*, Warszawa 2002, s. 67–92; E. OSEWSKA, *Uwarunkowania wychowania religijnego w rodzinie*, w: E. OSEWSKA, J. STALA (red.), *W kręgu rodziny*, Poznań 2003, s. 13–21; S.H. ZARĘBA, *Współczesne uwarunkowania religijnego wychowania w Polsce*, w: R. CHAŁUPNIAK, J. KOSTORZ (red.), *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia* (Opolska Biblioteka Teologiczna 44), Opole 2001, s. 117–133.

²³ Por. LR 11.

²⁴ Por. BARAN, *Szkola dla rodziców*, s. 202–213; B. CZEREDRECKA, *Rodzina jako środowisko życia i wychowania*, w: GRUCA-MIĄSIK (red.), *dz. cyt.*, s. 11–17; W. KORZENIOWSKA, *Rodzina pośrednikiem*

* * *

Jednym z najważniejszych elementów funkcjonowania Kościoła jest sprawowana przez niego liturgia. Można powiedzieć, że nie ma Kościoła bez czynności liturgicznych pozwalających człowiekowi zbliżyć się do samego *sacrum*. Liturgia jest również czymś niezwykle ważnym w funkcjonowaniu rodziny — domowego Kościoła²⁵. Stąd jest ważne przybliżenie i wskazywanie najbardziej charakterystycznych elementów liturgii rodzinnej.

Die Familie als Gemeinschaft und Ort, wo der Glaube durch die Liturgie der Hauskirche wachsen kann

Zusammenfassung

Die Problematik, die mit der Familie als Gemeinschaft in Verbindung steht, nimmt im Leben und Wirken von Gesellschaft und Kirche einen besonderen Stellenwert ein. Das Tempo der sozialen Veränderungen und eine verbreitete Laisierung von Gesellschaften, die sich von der Kirche lösen, zeigen umso nachdrücklicher auf, wie notwendig eine erneute Besinnung auf die Rolle der Familie als Gemeinschaft ist, in der sich die Menschen gegenseitig heiligen. Darum wurde im vorliegenden Artikel die Frage nach der Familie als einer Gemeinschaft aufgegriffen, die den speziellen Raum dafür bereitstellt, dass alle ihre Mitglieder insbesondere durch die Feier der Liturgie ihrer Hauskirche im Glauben wachsen können. Zunächst wurde die Familie als diejenige Gemeinschaft vorgestellt, die ein wirksames Werkzeug für die Humanisierung der gegenwärtigen Gesellschaften ist. Es folgte der Verweis auf Schwierigkeiten und Herausforderungen, die heute im Rahmen der häuslichen Liturgie auftreten. Im Anschluss daran wurden ausgewählte Aspekte der Durchführung der häuslichen Liturgie aufgezeigt und erörtert. Dabei zeigte sich die Familie sowohl als die spezifische Gemeinschaft als auch als der spezifische Ort für Feierlichkeiten, für das gemeinsame Erleben des Sonntags als Tag des Herren, für die Praktizierung des familiären Gebetslebens, aber auch für die wiederkehrende Feier von Familienfesten, die mit allen Familienmitgliedern gemeinschaftlich begangen werden.

międzypokoleniowego przekazu tradycyjnych wartości, w: KORZENIOWSKA, MURZYN, LUKASOVA-KANTORKOVA (red.), *dz. cyt.*, s. 141–151; K. WĘGRZYN-BIAŁOGŁOWICZ, *Spotkania twórcze wsparciem i możliwością rozwoju osobistego dziecka*, w: GRUCA-MIAŚNIK (red.), *dz. cyt.*, s. 122–130; A. RYK, *Współczesna rodzina wobec wybranych problemów ponowoczesności*, w: MUCHACKA (red.), *dz. cyt.*, s. 33–40; K. FERENZ, *Znaczenie rodziny w życiu człowieka z perspektywy osób starszych*, w: ŁADYŻYŃSKI (red.), *dz. cyt.*, Wrocław 2009, s. 97–106; K. ZAJDEL, *Rodzina wiejska i jej problemy w Polsce okresu zmian*, w: ŁADYŻYŃSKI (red.), *dz. cyt.*, s. 115–131.

²⁵ Por. J. MIAZEK, *Wychowawcza funkcja liturgii w życiu rodziny chrześcijańskiej*, *ComP* (1982), nr 5 (11), s. 64–73; L. CORRADINI, *Wychowanie religijne w rodzinie*, *ComP* (1982), 5 (11), s. 51–63; P. PORĘBA, *Wychowanie religijne w rodzinie*, *ChS* 42–43 (1976), s. 151–167.